

sat verdi. Nitekim bunların iadesi isteği Yıldırım tarafından kabul edilmedi ve bundan dolayı iki hükümdar arasında hakaret dolu mektuplar teati edildi. Osmanlılar'a vergi vermekte olan Erzincan Emîri Mutahharten'in bu sırada Timur'un hâkimiyetine girmesi, iki hükümdarın arasının daha da açılmasına yol açtı. Mutahharten'e vergisini ödemesi için ihtarda bulunan Bayezid'e Timur tarafından gönderilen tehdit ve nasihat mektubuna Bayezid sert bir şekilde karşılık verdi. Bunun üzerine Akkoyunlu beyi Karayülük Osman Bey ile Mutahharten'in rehberliğinde Sivas'a yürüyen Timur, Malkoçoğlu Mustafa Bey tarafından müdafaa edilen Sivas'ı kuşattı. On sekiz gün dayanabilen Sivas, kimsenin kanının dökülmeyeceği vaa-diyle teslim oldu ise de Timur şehre girince müdafileri hendeklere doldurup canlı canlı üzerlerini örttürmek suretiyle büyük bir katliam yaptı, şehri de yakıp yıktı. Ancak Bayezid'in kuvvetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olamadığı için, kendisine sığınmış olan Anadolu beylerinin tahrikine rağmen daha ileri gitmedi. Timur bundan sonra Elbistan üzerinden hareket ederek önce Malatya'yı, sonra Behisni'yi aldı ve 1401'de Suriye seferine çıktı.

Yıldırım Bayezid hazırlıksız yakalandığı için Sivas kuşatmasına müdahale edemedi ise de muhtemel bir istilâya karşı Kayseri civarına geldi. Timur'un Suriye seferi ile meşgul olduğu bir sırada da Sivas seferinde Timur'a yardım eden Mutahharten'i cezalandırmak amacıyla doğu sınırına giderek Erzincan ve Kemah'ı aldı. Fakat Timur yanındaki kuvvetleri yeterli görmeyerek Bayezid'e karşı bir harekete girişmedi. Diğer taraftan bu müdahaleler Bayezid'le Timur'un arasının büsbütün açılmasına yol açtı. Nitekim Timur'un Arrân'a gelmesi Bayezid'in muhtemel bir istilâya karşı ordusuyla Sivas'a doğru hareketine sebep oldu. Bunun üzerine Timur da Nahcivan'a geldi; Bayezid'in durdurulması için de torunu Şâhruh idaresinde kuvvet sevketti. Ancak, Mutahharten'in aracılığı ve Osmanlı devlet adamlarının ısrarı ile iki hükümdar arasında bir anlaşma teşebbüsü olduysa da Kara Yusuf'un kendisine teslim edilmesini isteyen Timur anlaşmaya yanaşmadı. Bunda, Çin imparatorunun ölümü dolayısıyla doğuya yapacağı sefer öncesinde kendisi için büyük bir tehlike teşkil eden Anadolu meselesini halletmeye karar vermesi rol

oynamış olmalıdır. Bu sebeple Orta Asya'daki kuvvetlerinden takviye alan Timur, 13 Mart 1402'de Tebriz'den gönderdiği elçi vasıtasıyla, savaş mesuliyetini Bayezid'e yüklemek için ondan bazı isteklerde bulundu. Timur'un istekleri arasında Kemah'ın Mutahharten'e geri verilmesi, Anadolu beylerinden alınan toprakların iadesi, şehzadelerden birinin kendi yanına gönderilip bağımlılık alâmeti olarak vereceği külâh ve kemerin kabul edilmesi, ayrıca Kara Yusuf'un da kendisine iadesi yer alıyordu. Ancak bu tekliflerin hiçbirini Bayezid tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine Timur bütün ordusunu toplayarak Anadolu'yu istilâ etmek için harekete geçti.

Timur'un Anadolu'ya hareketi karşısında Yıldırım Bayezid Bizans imparatoruyla anlaşarak İstanbul muhasarasını kaldırdı ve iki koldan hareket ederek Ankara önlerine geldi. Timur da torunu Mirza Mehmed vasıtasıyla Kemah Kalesi'ni aldıktan sonra Sivas'a yürüdü. Bunun üzerine ordusunun çoğunluğu piyade olan Yıldırım, dağlık bölgede mevzilenmek için Akdağmadeni ve Kadışehri civarına hareket etti ve Timur'u burada karşılamaya karar verdi. Casusları vasıtasıyla Osmanlı ordusunun her türlü hareketini öğrenen Timur, Tokat tarafının tutulduğunu haber alınca Kayseri-Kırşehir yoluyla Ankara'ya geldi ve kaleyi kuşattı. Diğer yandan Bayezid de hızlı bir yürüyüşten sonra Kalecik-Ravlı üzerinden ve Timur'un hiç beklemediği bir yoldan Çubukova'da Melikşah köyüne indi. Osmanlı kuvvetlerinin beklemediği bir anda karşısına çıkması üzerine Timur çok şaşırılmış olmasına rağmen, Yıldırım'ın hemen saldırmaması sebebiyle bir gece içinde yer değiştirerek yeni bir cephe meydana getirdi. Savaş büyük bir ihtimalle 28 Temmuz 1402 Cuma günü vuku bulmuştur. Kaynaklara göre Timur'un ordusu 160.000, Osmanlı ordusu ise *Timur Fetihnâmesi*'ne göre 70.000 (bk. Aka, s. 5-22), Behiştî'ye göre ise 90.000 kişi idi. Öte yandan çoğunluğu süvari kuvvetlerinden meydana gelen Timur'un ordusunda otuzdan fazla da fil vardı. Sırp kralı ise 20.000 kişi ile Osmanlı saflarında yer almaktaydı. Savaş, casusları vasıtasıyla Osmanlı ordusundaki Kara Tatarlar'ı kendi tarafına çeken Timur'un lehinde gelişti. Neşrî, başta Germiyan askeri olmak üzere bazı Anadolu beyliklerine ait kuvvetlerin, daha önce Timur'a sığınmış olan beylerinin tarafına geçtiğini ifade etmekte-

dir. Bu durum karşısında Osmanlı ordusu bozuldu; yanında 3000 kişi olduğu halde savaşa devam eden Yıldırım Bayezid de sonunda esir düştü. Dağılan Osmanlı kuvvetlerinin ardından bütün Anadolu Timur'a mensup emîrler tarafından istilâ edildi. Savaş sonrasında Timur, Fransa Kralı VII. Şarl ile İngiltere Kralı IV. Henry'e zafernâme göndermiş ve kendilerinin yenemedikleri Osmanlı hükümdarına karşı başarısını bildirmiştir.

Ankara Savaşı Türk tarihinde iki müslüman devlet arasında yapılan en büyük savaşlardan biridir. Bu yenilgiden sonra, Anadolu'da uzun mücadeleler sonunda kurulmuş olan Türk birliği bozulmuş, ayrıca devletin fütuhat hareketi ve bu arada İstanbul'un fethi yarım yüzyıla yakın bir süre aksamıştır. Savaşı takiben Anadolu beylikleri yeniden canlanmış, Timur orduları tarafından şehirler yağmalanmış ve Osmanlılar'ın kurduğu düzen bozulmuştur. Ayrıca Osmanlı şehzadeleri arasında başlayan taht mücadeleleri (bk. FETRET) pek çok yerin elden çıkmasına ve kardeş kanı dökülmesine yol açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmeddîn-i Şâmî, *Zafernâme* (trc. Necati Lugal), İstanbul 1949, s. 297, 299, 303; Şerefeddin Ali, *Zafernâme* (nşr. M. Abbâsî), Tahrân 1336, II, 286-308; Karamanî Mehmed Paşa, *Tevârihu's-selâtin* (trc. İ. Hakkı Konyalı), İstanbul 1949, s. 348; Âşıkpaşazâde, *Târih*, s. 75-78; Şükrullah Amasyevî, *Behcetü't-tevârih* (nşr. N. Atsız), İstanbul 1949, s. 58; Neşrî, *Cihannümâ*, Ankara 1949, I, 343-361; Lütflî Paşa, *Tevarîh-i Âli Osmân*, İstanbul 1341, s. 56, 57, 59; Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü's-selâtin*, İstanbul 1274, I, 120, 125, 128, 132, 140; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârih*, İstanbul 1279-80, s. 158, 167, 169, 171; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, III, 96; Cevdet Paşa, *Târih*, İstanbul 1309, I, 346-347; Hammer (Atâ Bey), II, 319-320, 332-334; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 301-315; İsmail Aka, "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *TTK Belgeler*, sy. 15 (1986), s. 5-22; Mükrimin Halil Yınarc, "Bayezid I", *İA*, II, 380-386; Mustafa Kafalı, "Timur", *İA*, XII/1, s. 344-345; H. İnalcık, "Bâyazid", *Eİ²* (İng.), I, 1118-1119.

YUSUF HALAÇOĞLU

ANKARAVÎ, İsmâil Rusûhî

(ö. 1041/1631)

Mevlevî şeyhi ve Meşnevî şârihi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Ankara'da doğdu. Doğum tarihi belli değildir. İlk öğrenimine Ankara'da başladı. Tasavvuf yoluna girmeden önce şer'î ilimleri

tahsil etti. Arapça ve Farsça bilgisini, bu dillerde eser verecek ve şiir yazacak derecede ilerletti. Daha sonra Ankara ve çevresinde yaygın olan Bayramiyye tarikatına intisap ederek şeyhlik makamına kadar yükseldi. Bu arada Halvetiyye tarikatından da icâzet aldı. Bayramî şeyhi olarak irşad vazifesine devam ederken gözlerinden rahatsızlandı. Tedavi maksadıyla gittiği Konya'da Mevlevî dergâhı şeyhlerinden Bostan Çelebi ile tanışarak onun teşvikiyle Mevleviyye tarikatına girdi. Mevlevîliğin usul, âdâb ve erkânını kısa sürede öğrenip *sülûk**'ünü tamamladı. Daha sonra İstanbul'a gitti. Devrin ilim ve fikir hareketleriyle yakından ilgilenerek bilgisini genişletti. Kısa sürede ilim ve tasavvuf çevrelerinin saygı duyduğu önemli bir şahsiyet haline geldi. 1610 yılında Galata Mevlevîhanesi şeyhi oldu ve ölümüne kadar yirmi bir yıl bu makamda kaldı. Mezarı adı geçen mevlevîhanenin hazîresindedir. Ölümüne "hitâm" ve "irtihâl-i irfân" (1041) kelimeleri tarih düşürülmüştür.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sine yazdığı şerh ile meşhur olan ve bundan dolayı "Hazret-i Şârih" diye de anılan Ankaravî, çağındaki ilim ve fikir hayatına hâkim olan şerhçiliğin tesiriyle Herevî, İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Fârîz ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıfların eserlerini şerhetti. Çok geniş tasavvuf kültürü sayesinde meselelere getirdiği yorumlar bakımından eserleri şerh ve hâşiyenin de ötesinde bir değer taşır. Özellikle *Meşnevî* şârihliği alanında büyük bir otorite olarak kabul edilir.

Ankaravî, Mevlevîliğin esaslarına sadık, mutedil ve Ehl-i sünnet ilkelerine bağlı bir mutasavvıftır. *Sohbet**i *halvet**e tercih eder, hizmeti inzivâdan daha önemli sayardı. Bu anlayış ve tutumunun bir sonucu olarak hem şeriâtın zâhirî hükümlerine önem vermeyen mutasavvıflara karşı cephe almış, hem de tasavvufu tamamen veya geniş ölçüde bid'at sayan zâhir ulemâsına ve medrese mensuplarına reddiyeler yazmıştır. Bu çalışmalarının yanı sıra Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri de vardır. Galata Mevlevîhanesi'nin inşa tarihini (897/1491-92) gösteren "er-Rusûh" kelimesini Rusûhî şeklinde mahlas olarak kullanmıştır.

Eserleri. Sade bir dille kaleme aldığı ve çoğu Türkçe, bir kısmı da Arapça olan eserleri orta seviyedeki okuyucular için faydalı olmuş, bilhassa ilk ve ana kaynaklarla olan bağın koptuğu sonraki dönemlerde sürekli olarak tesirini göster-

miştir. Eserlerini şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

a) *Meşnevî ile İlgili Eserleri*. 1. *Mecmûatü'l-letâif ve ma'mûretü'l-mâârif*. "*Meşnevî Şerhi*" adıyla bilinen ve kendisine "Hazret-i Şârih" unvanını kazandıran bu eser, gerek ilmî kudretini göstermesi gerekse bıraktığı tesirler bakımından Ankaravî'nin eserleri içinde en dikkate değer olanıdır. Ankaravî bu eserinde bir yandan Mevlânâ'nın fikirlerini açıklarken diğer yandan tasavvufun umumi kaide-lerini sade bir ifadeyle ortaya koymuştur. *Meşnevî*'yi şerh ederken geniş ölçüde İbnü'l-Arabî'nin tesirinde kalması, *Meşnevî*'nin ve Mevlânâ'nın olduğundan farklı bir şekilde anlaşılmasına yol açmıştır. Aslında bu iki mutasavvıf birçok noktada birleşmiş gibi görünseler de bazı esaslarda birbirinden ayrılırlar. *Vahdet-i vücûd** nazariyesini temellendiren İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf anlayışı *irfan** ve *mârifet**e dayanan nazarî ve felsefî bir tasavvuftur; Mevlânâ'da ise asıl olan aşk, cezbe ve vecd gibi hallerdir. Mevlânâ'yı ve *Meşnevî*'yi İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf telakkilerine göre anlama ve yorumlama temayülü daha önce başlamış, ancak Ankaravî buna son şeklini vermiştir. Bu yorum tarzı fazla değişikliğe uğramadan sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Ankaravî'nin, aslında *Meşnevî*'nin Mevlânâ'ya ait olmayan yedinci cildini onun sanarak şerhetmesi bir takım tenkitlere yol açmıştır. Ancak bu hatayı öne sürerek onu aşırı derecede eleştirmek de doğru değildir. Ankaravî'den sonra gelen *Meşnevî* şârih ve mütercimleri onun inceleme ve yorumlarından geniş ölçüde faydalanmışlardır. *Meşnevî* okutacak kişilere verilen icâzetnâmelerde, "... şârih Ankaravî'nin tahkikatına uyarak" şeklinde bir kaydın bulunması, Ankaravî'nin Mevlevî tekkele-riindeki tesirini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Başta Nicholson olmak üzere Batı'da Mevlânâ ve *Meşnevî* üzerinde çalışanlar en çok Ankaravî'den faydalanmışlardır. Birçok defa basılan (Mısır 1221, 1242, 1251; İstanbul 1257, 1289) *Meşnevî* şerhlerinde yedinci cilde yer verilmemiştir. Ankaravî'nin eseri Cengî Yûsuf Dede (ö. 1080/1669) tarafından kısaltılarak *Menhecû'l-ğavî* (Mısır 1289) adıyla Arapça'ya, İsmet Tasarzâde tarafından da *Şerh-i Kebîr-i Ankaravî ber Meşnevî-i Ma'nevî-i Mevlevî* (Tahran 1348) adıyla Farsça'ya tercüme edilmiştir. 2. *Fâtihu'l-ebâyât*. *Meşnevî*'nin ilk on sekiz beytini ve anlaşıl-

ması güç diğer bazı kelimelerini şerh eden bu risâle, "*Mesnevî Şerhi*"nin 1257 ve 1289 basımlarının baş tarafında yayımlanmıştır. 3. *Câmiu'l-âyât*. *Meşnevî*'deki âyet ve hadislerle Arapça beyitlerin ve anlaşılması güç bazı terimlerin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 2551/1; Antalya Tekelioğlu, nr. 390). 4. *Hall-i müşkilât-ı Mesnevî*. *Meşnevî*'deki hikâyeleri açıklayan eserin tesbit edilebilen tek yazma nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir (Velîyyüddin Efendi, nr. 1672). 5. *Tuhfetü'l-bere-re*. *Meşnevî*'den seçilen bazı beyitlerin şerhi olup içinde Ankaravî'nin şiirleri de vardır. Eserin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hacı Hüsnü, nr. 736). 6. *Simâtü'l-mukânîn*. *Meşnevî*'nin dîbâcesini şerh eden Arapça bir risâledir (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Köşkü, nr. 451; Süleymaniye Ktp., Hacı Hüsnü, nr. 659).

b) *İbnü'l-Fârîz Şerhleri*. Ankaravî, İbnü'l-Fârîz'ın "Tâ'îyye" kasidesini *el-Mekâsîdü'l-âliyye fî şerhi't-Tâiyye* (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 220, 221/1), "Mîmiyye" ve "Hamriyye" kasidelerini de *Şerh-i Kasidetü'l-Mîmiyye ve'l-Hamriyye* (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 1182; Hâlet Efendi, nr. 727/2) adlarıyla şerhetmiştir.

c) *Diğer Tasavvufî Eserleri*. 1. *Minhâcü'l-fukarâ** (Bulak 1256; İstanbul 1286). Ankaravî'nin "*Mesnevî Şerhi*"nden sonra en meşhur eseridir. Müellif tasavvufî konuları genel hatlarıyla işlediği bu eserinde Herevî'nin *Menâzilü's-sâ'irîn*'ini örnek almış, ancak eserin daha önceki şerhlerinden faydalanmayıp İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhât*'ından ve Mevlânâ'nın şiirlerinden nakiller yapmayı tercih etmiştir. Herevî'nin eseri gibi *Minhâcü'l-fukarâ* da on bölümden meydana gelir. Bunların her biri de kendi içinde yine on bölüme ayrılır. Ankaravî, *Derecâtü's-sâlikîn* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi nr. 2674) ile *Şeyhülislâm Yahyâ Efendi*'nin isteği üzerine yazdığı *Nisâb-ı Mevlevî* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1524; Lala İsmâil, nr. 231) adlı eserlerinde *Minhâcü'l-fukarâ*'daki konuları tekrarlamıştır. 2. *Zübdetü'l-fuhûs fî nakş-ı'l-Fusûs* (İstanbul 1328). İbnü'l-Arabî *Fuşûşü'l-hikem* adlı eserini yine kendisi *Nakdû'n-nusûs* adıyla kısaltmış, daha sonra Câmî bu eseri *Şerh-i Nakş-ı Fusûs* adıyla Farsça'ya çevirerek şerhetmiştir. Ankaravî'nin *Zübdetü'l-fuhûs*'u bu şerhin Türkçe tercümesidir. 3. *İzâhu'l-hikem*. Sühreverdî-i Maktûl'un He-

yâkilü'n-nûr adlı eserinin Türkçe tercümesi ve şerhidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1747, 2749/6).

d) **Semâ ile İlgili Eserleri.** 1. *Semâ Risâlesi*. *Minhâcül-fukarâ*'nın sonunda basılmıştır (Bulak 1256; İstanbul 1286). 2. *er-Risâletü't-tenzîhiyye fî şe'ni'l-Mevleviyye*. Semân meşrû ve câiz olduğunu ileri sürerek Mevlevîler'e yöneltilen tenkit ve itirazları reddeden Arapça bir eserdir (Leiden 1892). 3. *Hadîs-i Erbaîn Şerhi*. Semâ, raks ve teganni ile ilgili hadisleri şerheden bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 184; Reîsülküttâb, nr. 1182). Bu üç risâlede dinî müziği savunan Ankaravî din dışı müziği ve rakı yeri geldikçe tenkit etmiştir.

e) **Tefsire Dair Eserleri.** *Fütûhât-ı Ayniyye* (İstanbul 1328) Fâtîha sûresinin, *Misbâhu'l-esrâr* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2872/4; Düğümlü Baba, nr. 10) ise Nûr sûresinin 35. âyetinin tefsiridir. Bu iki eser de tasavvufî mâhiyettedir.

f) **Diğer Eserleri.** *el-Hikemü'l-münde-ricce fî şerhi'l-Münferice*, Ebû'l-Fazl Yûsuf b. Muhammed'in "el-Münferice" adıyla bilinen kasidesinin tercüme ve şerhi olan bu eser iki defa basılmıştır (Bulak 1300; İstanbul 1327). *Risâle-i Uyûn-i İsnâ Aşere*. On iki tasavvufî manzume-den ibaret olan bu eserin tesbit edilebilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 6394). *Cenâhu'l-ervâh*. İnsanları tevhid inancına yöneltmek maksadıyla kaleme alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2558; Reîsülküttâb, nr. 1182/4). Ankaravî'nin bunlardan başka *Risâle-i Usûl-i Tarikat-ı Mevlânâ ve Sülûknâme-i*

Şeyh İsmâil (iÜ Ktp., TY, nr. 6394) gibi birkaç sayfalık risâleleri de vardır. Ankaravî'ye nisbet edilen divan (bk. Mehmed Tevfik, vr. 32^a; Sâkıb Dede, s. 39; Osmanlı Müellifleri, I, 25) elde mevcut değildir. Kazvî'nin *Telhişü'l-Miftâh*'ı ile Muhammed b. Muhammed Gılânî'nin *Menâzirü'l-inşâ'* adlı eserlerini esas alarak yazdığı *Miftâhu'l-belâga ve misbâhu'l-fesâha* (İstanbul 1284) lisana dair bir eser olup Osmanlı Türkçesi bakımından önemlidir. İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Kitâbü'l-Hitâb* ile *Tuhte-i Hâssakiyye* adlı eserleri yanlışlıkla Ankaravî'ye nisbet edilmiştir (bk. Brockelmann, II, 662; Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 209/10, 211/2).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Tevfik, *Mecmûa-yi Terâcim*, iÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 32^a; Sâkıb Dede, *Sefîne*, s. 39; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 161-165; Osmanlı Müellifleri, I, 25; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 662; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 143; a.mlf., *Katalog*, I, 172; II, 96-103; a.mlf., "Mesnevî'nin VII. cildi", *ŞM*, VI (1966), s. 11 vd.; Erhan Yetik, *İsmail Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Merhum Cevdet Paşa Tarafından Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valisi Devletlü Âbidin Paşa Hazretlerine Cevabnâme", *Mekteb*, III/33, İstanbul 1312, s. 308-313; Ali Cânip, "Ankara'da Yetişen Meşhur Simâlardan Ankaravî İsmâil Efendi", *HM*, sy. 21 (1327), s. 3; Cevâd Selmasîzâde, "Başî İcmâlî der Bâre-i Şive-i Se Şârih-i 'Azîmüştân-i Meşnevî-i Ma'nevî-i Mevlevî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, sy. 89, Tahran 1354 hş., s. 198-207; Ahmed Ateş, "Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *TTK Belleten*, XVI/61 (1952), s. 99 vd.; Hamid Algar, "Ankaravî", *Elr*, II, 100.

ERHAN YETİK

ANKARAVÎ, Mehmed Emin Efendi

(bk. MEHMET EMİN EFENDİ, Ankaravî).

ANKEBÜT

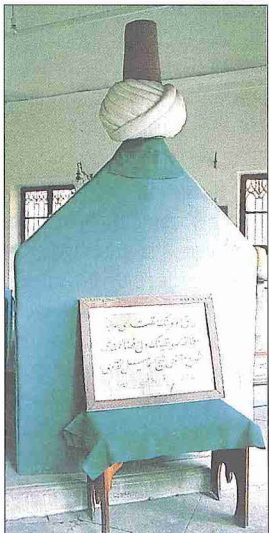
(العنكبوت)

Arapça bir isim olan ankebût "örümcek" mânasına gelir. Çoğulu *anâkibdir*. Geceleri avlanan, ağının ipliklerine asılarak avını sabırla bekleyen, ağına düşen sinek ve benzeri haşaratı sımsıkı sararak kanını emen örümcek Câhiz'e göre hârikulâde bir mahlûktur. Çünkü yavruları, kendilerine herhangi bir şey öğretilmeden doğar doğmaz ağ örmeyi bilir. Örümcek çok ayaklı ve çok gözülü bir hayvandır, akrep gibi zehirli de vardır.

Ankebût Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında çeşitli özellikleriyle şiir ve mazmunlara konu olmuştur. Bunun ilk sebebi, Kur'ân-ı Kerim'de bu adla anılan bir sürenin bulunuşu, burada Allah'tan başkasını dost edinenlerin halinin, ördüğü ağdan eve (beytül'ankebût) güvenerek kendini emniyette zanneden örümceğe benzetilmesi (bk. el-Ankebût 29/41) ve bu teşbihin bir darbimesel halinde zikredilmesi; diğeri ise örümceğin, hicret esnasında Hz. Peygamber'in müşriklerin takibinden kurtulmak için Hz. Ebû Bekir'le birlikte girdiği mağaranın ağzını ağı ile kapatıp müşriklerin oradan uzaklaşmasını sağlamasıdır (bk. *Müşned*, I, 348). Bu ikinci özelliğiyle örümceğe İslâm edebiyatlarında ve özellikle İslâmî Türk edebiyatında, siyer kitaplarında ve hicretnâmelerde bulunan müstakil parçalarda, ayrıca tevhid ve na'tlarda yer verildiği görülmektedir. Nitekim Nahîfî'nin *Hicretnâme*'sinde şu beyitlere rastlanmaktadır: "Ettiğinde gârî müşerref ol mâh / Eyledi mestûr anı hıfz-ı ilâh / Pîşgehi gâra gelüp ankebût / Oldu ber-âverde-i târ-ı büyü". Âyetinde zikredildiği şekilde bir darbimesel halinde ise ankebûta atasözlerinde, beyit ve mısralarda tesadüf edilmektedir.

İslâm tarihindeki bazı önemli vak'alarda da örümcekten bahsedildiği görülmektedir. Kazvî'nin ve Demîrî'nin naklettiği bu vak'alardan biri, Hz. Peygamber'in İslâm düşmanı Hâlid b. Süfyan'ı öldürmekle görevlendirdiği Abdullah b. Üneys el-Cühenî'nin vazifesini başarıyla yaptıktan sonra kendisini takip edenlerin elinden, girdiği mağaranın ağzının bir örümcek tarafından kapatılması sayesinde kurtulmasıdır (bk. Vâkıdî, II, 533). Ayrıca Hz. Peygamber'in torunlarından Zeyd b. Ali'nin Emevîler'le yaptığı bir savaşta öldürüldükten sonra Küfe'de çıplak olarak asıldığında (bk. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, s. 142-144) avret mahallinin örümcekler tarafından ağ örülerek örtüldüğü rivayet edilmektedir (bk. İbn Asâkir, VI, 656). Demîrî'ye göre Hz. Dâvûd Câlût'tan saklandığı zaman bir müddet ağzı örümcek tarafından kapatılmış bir mağarada kalmıştı. Bu tür rivayetler de İslâm edebiyatlarında çeşitli eserlere ve mazmunlara konu teşkil etmiştir.

Türk edebiyatında örümcekle ilgili olarak "örümcek yuvası" mânasına gelen *beytül'ankebût*, *ankebûthâne*; "örümcek gibi" demek olan *ankebût-âsâ*; ışınları örümcek ağına benzediğinden gü-

Ankaravî'nin Galata Mevlevî-hanesi'ndeki sandukası - İstanbul